

Wojciech Horyń

UWARUNKOWANIA KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO W WOJSKU

Zadania edukacyjne realizowane w wojskach lądowych wynikają z roli, jakie te wojska mają do spełnienia oraz celów, które należy osiągnąć, aby wojsko było wiarygodne oraz mogło spełniać swoją misję.

Trudno o jednoznaczne określenie zadań edukacyjnych, bowiem złożoność funkcjonowania wojska oraz różnorodność zadań jakie realizują wojska lądowe na wielu płaszczyznach i w różnorodnych sytuacjach utrudnia takie ujednoczenie. Także struktura wojsk lądowych powoduje, iż w zależności od rodzajów wojsk oraz szczebla dowodzenie zadania te będą się od siebie różniły.

Podjmując próbę określenia zadań edukacyjnych dotyczących oficerów Wojsk Lądowych oprócz powyższych uwarunkowań uwzględnić należy całą złożoność czynników tkwiących w Siłach Zbrojnych i poza nimi. Dlatego opisując uwarunkowania edukacyjne należy uznać, że na ich formułowanie i realizację będą miały wpływ: specyfika służby wojskowej, struktury organizacyjne Wojsk Lądowych; sytuacja ekonomiczna, uwarunkowania międzynarodowe; zadania wykonywane poza granicami kraju; współdziałanie w ramach NATO oraz aktualne trendy edukacyjne. Ilustruje to schemat nr 1.

Dlatego dokonując próby analizy zadań edukacyjnych dotyczących kadry oficerskiej wskażę na szereg uwarunkowań procesu kształcenia w wojsku.

1. Specyfika służby i działalności wychowawczej w wojsku

Podczas pokoju wojsko wykonuje wszelkie czynności związane z przygotowaniem się do stanu kryzysu lub wojny poprzez realizację przedsięwzięć szkoleniowych, udział w ćwiczeniach oraz uczestniczenie w misjach pokojowych. Jednakże realizując powyższe zadania kadra oficerska musi być przygotowana do rozwiązywania problemów związanych z bieżącym funkcjonowaniem wojska.

Schemat nr 1
Uwarunkowania zadań edukacyjnych obejmujących oficerów wojsk lądowych

Zadania, jakie realizują oficerowie związane są z problematyką wychowawczo-szkoleniową i obejmują:

- kształtowanie wysokiego morale i dyscypliny wojskowej wśród kadry zawodowej i żołnierzy służby zasadniczej;
- dobre poznanie podwładnych jako podstawowy warunek efektywności pracy wychowawczej;
- organizowanie i realizacja procesu edukacji obywatelskiej;
- wspomaganie działalności kulturalno-oświatowej;
- prowadzenie działalności profilaktycznej w pododdziałach;
- opracowywanie ocen i analiz stanu dyscypliny w dowodzonym pododdziale;
- zwracanie szczególnej uwagę na przebieg procesu adaptacji wcielonych do warunków służby wojskowej; nieprzystosowanie do nich może być źródłem napięć, konfliktów i trudności szkoleniowo-wychowawczych;
- dbanie o należyty poziom współżycia w pododdziale – eliminowanie przejawów skrajnej nieformalnej obyczajowości żołnierskiej, spożywania alkoholu i różnego rodzaju kontaktów ze środkami narkotycznymi, samowolnych oddaleń oraz przewinień noszących znamiona przestępczości;
- współpraca ze społeczeństwem, organizacjami i stowarzyszeniami;
- nadzorowanie stosowania prawa dyscyplinarnego.

Obecne zmiany organizacyjne w Siłach Zbrojnych, spowodowane doktryną obronną państwa, współdziałaniem w ramach Sojuszu Północnoatlantyckiego oraz sytuacja militarna w naszym regionie implikują strukturę oraz zadania dla wojsk lądowych¹.

2. Uwarunkowania międzynarodowe

Zachodzące zmiany w sferze ekonomicznej, politycznej i militarnej spowodowały, że zniknął dwubiegunowy podział WSCHÓD – ZACHÓD, a oceny zagrożeń militarnych stały się bardziej złożone i trudne. Wiele młodych demokracji państwowych nie uporało się jeszcze z problemami narodowościowymi i ekonomicznymi. Dodatkowym niebezpieczeństwem potęgującym te problemy są sytuacje kryzysowe w sferze ekonomicznej, które co jakiś czas pojawiają się w różnych częściach świata. Sytuacje kryzysowe w sferze politycznej, społecznej i ekonomicznej mogą powodować zagrożenia militarne.

Zagrożenia wynikające z możliwości wybuchu w Europie międzypaństwowego konfliktu zbrojnego zostały zminimalizowane, stąd też na plan pierwszy wysuwają się inne niebezpieczeństwa. Należą do nich: zagrożenia dla środowiska naturalnego, niekontrolowana proliferacja broni masowego rażenia czy też rozwój terroryzmu międzynarodowego.

Od 11.09.2001 r. cały świat, łącznie z Europą, musi liczyć się z nowym rodzajem zagrożeń o charakterze militarnym – międzynarodowym terroryzmem, który ostatnio sięga po różnorodne nowe środki walki, w tym również może sięgnąć po broń masowego rażenia.

Rozwój społeczeństw związany jest także ze wzrostem zagrożeń o charakterze niemilitarnym. Do nich przede wszystkim należą zagrożenia środowiska naturalnego spowodowane przez klęski żywiołowe i katastrofy przemysłowe lub komunikacyjne.

Wyzwaniem dla społeczności międzynarodowej pozostają konflikty regionalne. Złożona sytuacja na Bałkanach spowodowała konieczność stałego zaangażowania się społeczności międzynarodowej. Nadmienić należy, że operacja wojsk NATO w Kosowie była pierwszym międzynarodowym i militarnym przedsięwzięciem o znamionach nowatorstwa, przez co przyczyniła się do weryfikacji spojrzenia na operacje pokojowe.

Jednym z najistotniejszych obecnie zewnętrznych czynników warunkujących bezpieczeństwo jest trwający proces adaptacji Sojuszu Północnoatlantyckiego do nowych warunków geostrategicznych w Europie. Między innymi poszerzeniu uległ

¹ Ze względu na dużą objętość materiału, problem ten nie został rozbudowany w tym artykule.

zakres działań Sojuszu, szczególnie w zakresie prowadzenia operacji wykraczających poza artykuł 5 Traktatu Waszyngtońskiego. Intensyfikuje i zacieśnia się współpraca partnerska z innymi państwami, głównie poprzez: wzmocniony program „Partnerstwa dla Pokoju”, Euroatlantycką Radę Partnerstwa (EAPC), relacje pomiędzy NATO a Rosją oraz NATO i Ukrainą. Jednocześnie NATO jest w okresie nieustannych zmian, prób dostosowania się do radykalnych przemian zachodzących w euroatlantyckim systemie bezpieczeństwa oraz przygotowań do stawiania czoła przyszłości.

Z dużym prawdopodobieństwem można stwierdzić, że Europa na początku XXI w. najbardziej narażona będzie na lokalne konflikty militarne o ograniczonym zasięgu i niewielkiej intensywności. Źródłem tych konfliktów może być podłoże nacjonalistyczne, religijne lub ekonomiczne. Niekonwencjonalnymi wyzwaniem dla bezpieczeństwa mogą być masowe migracje, pranie „brudnych pieniędzy”, kradzież informacji oraz regionalna niestabilność².

W dalszej perspektywie w Europie nie można całkowicie wykluczyć zagrożeń i konfliktów militarnych na dużą skalę. Prawdopodobieństwo wystąpienia takiego czarnego scenariusza uzależnione będzie przede wszystkim od rozwoju sytuacji w Europie Wschodniej i Azji, od poziomu i tempa demokratyzacji życia społeczeństw na tych obszarach. Niekorzystne procesy w tym względzie mogą być przyspieszone przez kryzysy ekonomiczne i izolację tych obszarów przez resztę świata.

W obecnej rzeczywistości występuje niske prawdopodobieństwo zaistnienia w Europie konfliktu na dużą skalę. Nie oznacza to jednak, że jest on niemożliwy w dalszej perspektywie. W związku z tym, jak również ze względu na położenie geograficzne i polityczne Polski, perspektywiczny model sił zbrojnych powinien uwzględniać takie zagrożenia i odpowiadać potrzebom z niego wynikającym.

3. Operacje pokojowe

W działaniach na rzecz pokoju wojsko może wykonywać wiele, często różnorodnych zadań. Każdorazowo zadania te będą wynikać z charakteru operacji, sytuacji w rejonie konfliktu i otrzymanego mandatu, który szczegółowo określa zasady użycia siły. Do podstawowych zadań zaliczyć należy:

- operacje zapobiegania konfliktom,
- operacje ustanawiania pokoju,
- operacje utrzymania pokoju,
- operacje wymuszania pokoju,

² R. H a 11, C. F o x, *Ponownie przemyśleć bezpieczeństwo*, [w:] Przegląd NATO, Zima 2001/2002, s. 8.

- operacje budowania pokoju,
- działania humanitarne.

4. Sytuacje ekonomiczne

Problemy ekonomiczne w Polsce powodują niewystarczający nakład środków finansowych na obronę narodową przez co ograniczona jest możliwość zakupu i eksploatacji nowego sprzętu³. Następuje redukcja armii do stanu 150 tys. żołnierzy (przewidziana na koniec 2003 r.). Sukcesywnie ogranicza się ilość przeszkalananych żołnierzy rezerwy (głównie absolwentów wyższych uczelni). Ale powyższa sytuacja nie dotyczy tylko Polski. W Niemczech liczba poborowych ma zostać zredukowana do 80 tys. rocznie, co stanowi dużo mniej niż poprzednie 135 tys., a niemieckie siły zbrojne zostaną zmniejszone z 320 tys. osób do ok. 275 tys. W ciągu zeszłej dekady kilku innych członków NATO zmodyfikowało systemy swoich armii zmieniając ich proporcje poprzez zwiększenie liczby żołnierzy zawodowych. Belgia i Holandia całkowicie zlikwidowały pobór, podczas gdy Włochy, Portugalia i Hiszpania planują uczynić to w ciągu kilku najbliższych lat. Republika Czeska i Węgry zamierzają zlikwidować lub zredukować pobór, kiedy tylko będą na to gotowe finansowo. Siły Francji są redukowane z poziomu 500 tys. w roku 1996 do 357 tys. osób w roku 2002. Inne kraje członkowskie NATO, takie jak Kanada, Wielka Brytania czy Stany Zjednoczone, przeprowadziły w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych podobne, 25-30 procentowe redukcje sił zbrojnych⁴.

5. Trendy w edukacji

Raport Delors'a⁵ określa cztery filary, które tworzą podstawę przyszłości edukacyjnej:

- uczyć się, aby wiedzieć;
- uczyć się, aby działać;
- uczyć się, aby żyć wspólnie;
- uczyć się, aby być.

Edukacja podlega ciągłej transformacji, zmieniające się uwarunkowania, nieustanny postęp technologiczny oraz wzrost sprawności w komunikowaniu się powo-

³ Pomimo przyjęcia przez Sejm RP „Ustawy o przebudowie i modernizacji oraz finansowaniu Sił Zbrojnych RP...” nakład środków na jej realizację jest niewystarczający.

⁴ E. Sloan, *Szybsze rozwinięcie wojsk*, [w:] Przegląd NATO, Wiosna 2001, s. 30.

⁵ Zob.: *Edukacja: jest w niej ukryty skarb: raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku pod przewodnictwem Jacques'a Delorsa*, Warszawa 1998, s. 85-98.

dują zwiększenie możliwości uczenia się oraz wymuszają na społeczeństwie nabywanie coraz to nowych umiejętności. Kształcenie zawodowe, ujmowane w sposób klasyczny, to relikwyt przeszłości. Edukacja przez całe życie jest ustawicznym kształtowaniem istoty ludzkiej⁶, która powinna posiadać wiedzę teoretyczną i praktyczną oraz umiejętność współżycia i postępowania. Posiadanie dostępu do technologii szybkiej komunikacji nie oznacza jeszcze samowystarczalności. W dżungli internetowej (chaosu i natłoku informacyjnego) niezbędna jest pomocna dłoń nauczyciela – przewodnika. Tym bardziej, że trudno w dzisiejszych czasach określić jednoznacznie, co spotka nas jutro, a tym bardziej pojutrze. Nieokreśloność oraz brak obiektywnej wizji niedalekiej przyszłości powodują, że kształcenie jest procesem ustawicznym.

Komisja Europejska dokonuje próby wskazania kierunków przyszłego rozwoju⁷:

- wzrost ogólnych umiejętności, które są niezbędne do doskonalenia zawodowego;
- korelacja między kształceniem a przygotowaniem zawodowym; spójność nauczania w szkole i pracy zawodowej (w przedsiębiorstwie);
- równość praw w dziedzinie edukacji;
- interoperacyjność środowisk nauczycielskich i instytucji nauczających;
- większa elastyczność instytucji kształcenia i doskonalenia;
- rozwój jakości w kształceniu;
- poszukiwanie nowych sposobów doskonalenia zawodowego;
- rozwój kształcenia ustawicznego.

Aby zrealizować powyższe zadania, Komisja Europejska określiła pięć podstawowych celów⁸:

- 1) zachęcenie do zdobycia nowych umiejętności;
- 2) zbliżenie szkoły i sektora przedsiębiorstw;
- 3) walka ze zjawiskiem marginalizacji;
- 4) upowszechnienie biegłej znajomości trzech języków używanych we Wspólnocie;
- 5) równorzędne traktowanie inwestycji materialnych i edukacyjnych.

⁶ *Ibidem*, s. 102.

⁷ *Biała Księga Komisji Europejskiej. Nauczanie i uczenie się – na drodze do uczącego się społeczeństwa*, Warszawa 1997, s. 44-46.

⁸ *Ibidem*, s. 55-56

6. Cele realizowane przez wojska lądowe

Funkcjonowanie Sił Zbrojnych RP wynika między innymi ze strategii obronności państwa. Głównym celem strategicznym RP jest zapewnienie bezpiecznych warunków realizacji interesów narodowych poprzez ich obronę przed zewnętrznymi zagrożeniami kryzysowymi i zagrożeniami wojennymi. Oznacza to w szczególności:

- obronę terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przed agresją zbrojną, w tym zapewnienie nienaruszalności polskiej przestrzeni powietrznej i morskiej oraz granic lądowych;
- obronę i ochronę wszystkich obywateli Rzeczypospolitej Polskiej;
- udział we wspólnej obronie terytoriów państw członkowskich NATO, zgodnie z art. 5 Traktatu Waszyngtońskiego;
- wspieranie akcji instytucji i organizacji międzynarodowych w reagowaniu kryzysowym oraz polityczno-militarnych działaniach stabilizujących;
- kształtowanie bezpiecznego otoczenia Polski poprzez rozwijanie partnerskiej współpracy wojskowej z innymi państwami, zwłaszcza sąsiednimi⁹.

Z powyższych celów ogólnych wynikają główne kierunki działań, które realizują siły zbrojne:

- 1) obronna w razie wojny (odparcie bezpośredniej agresji na terytorium Polski lub udział w odparciu agresji na inne państwo sojusznicze);
- 2) reagowanie kryzysowe (także w ramach misji organizacji międzynarodowych);
- 3) przedsięwzięcia stabilizacyjne i prewencyjne w czasie pokoju.

Jeszcze niedawno mieliśmy do czynienia z trzema stanami bezpieczeństwa państwa, a mianowicie pokojem, zagrożeniem i wojną. W latach dziewięćdziesiątych wprowadzono pojęcie kryzysu, jako stanu pośredniego między stanem pokoju i wojny. Jest to jeden z wniosków wynikających z „kryzysu bałkańskiego” i rozpadu Jugosławii.

7. Współdziałanie w ramach NATO

Nowa Strategiczna Koncepcja NATO określa, że naczelną zasadą jest zasada kolektywnej obrony. Kluczowe znaczenie ma koncepcja odstraszenia, oparta na potencjale militarnym, w tym także nuklearnym. Zapewnienie stabilnych warunków bezpieczeństwa w Europie opartego na umacnianiu instytucji demokratycznych i przywiązaniu do pokojowego rozwiązywania sporów to podstawowe zadanie Sojuszu. Służyć temu będą, zgodnie z artykułem 4 Traktatu Waszyngtońskiego, konsultacje sojuszników we wszystkich kwestiach dotyczących ich żywotnych interesów i zagrożeń dla ich bezpieczeństwa.

⁹ Strategia obronności RP (przyjęta na posiedzeniu Rady Ministrów 23 maja 2000 r.).

W przypadku działań zbrojnych prowadzonych na obszarze Europy zwykle część sił (siły szybkiego reagowania) może być przemieszczona drogą powietrzną, a siły główne – drogą lądową, także przy użyciu transportu lotniczego. Stawia to określone wymagania wobec programów szkolenia jednostek przewidzianych do użycia w strukturach NATO poza granicami kraju. Dlatego wojska (jednostki) przewidziane do użycia w strukturach NATO powinny dysponować w miarę standardowym uzbrojeniem występującym w armiach sojusznicznych, a ich struktury muszą się charakteryzować dużymi możliwościami w zakresie autonomicznego funkcjonowania. Uwzględniając szeroki zakres możliwych zadań w operacjach pokojowych, do udziału w nich należałoby przygotować również wybrane pododdziały specjalistyczne: inżynieryjne, przeciwchemiczne, logistyczne.

Do wykonania takich zadań poza granicami kraju niezbędne są w składzie wojsk lądowych oddziały (związki taktyczne) o szczególnych predyspozycjach w zakresie wyszkolenia i uzbrojenia. Muszą one w pełni odpowiadać wszystkim standardom obowiązującym w NATO, posiadać wysoki stopień gotowości bojowej, wysoką mobilność i duży stopień uzawodowienia.

Wojska biorące udział w operacjach poza granicami kraju (w rejonach lokalnych konfliktów zbrojnych) mogą być narażone na konfrontację (starcia zbrojne) zarówno z siłami regularnymi, jak i oddziałami partyzanckimi. Zwykle nie będą posiadały dostatecznego oparcia w społeczności lokalnej. Z tych względów niezwykle ważnym zadaniem jest przygotowanie ich na taką ewentualność.

Analizując problem kształcenia ustawicznego w wojsku, nie można pominąć oczekiwań i potrzeb związanych z doskonaleniem zawodowym oficerów służby czynnej i rezerwy. Nowe założenia polityki kadrowej zakładają, że oficerowie przed objęciem kolejnego stanowiska służbowego, będą odbywać przeszkolenie na odpowiednich kursach. Oznacza to ogromny wysiłek organizacyjny i merytoryczny (związany z opracowaniem celów kształcenia i programów oraz innymi przedsięwzięciami), z konieczności uwzględnienia wielości stanowisk zasadniczych i pośrednich występujących we wszystkich rodzajach sił zbrojnych i służbach.

Doświadczenie pokazuje, że obecnie, kiedy wzywa się żołnierzy, aby stawili czoła zagrożeniom w dziedzinie bezpieczeństwa, muszą oni nie tylko walczyć. Operacje pokojowe w Bośni i Hercegowinie oraz w Kosowie pokazały, że oprócz znajomości walki żołnierze muszą posiadać umiejętności z wielu dziedzin dla zrealizowania rozmaitych stresujących i wymagających funkcji: powinni mieć zdolności dyplomatyczne, móc wystąpić w roli policjanta i rozjemcy, potrafić udzielić pierwszej pomocy, a w razie konieczności zastąpić dyrektora szpitala i administratora miasta¹⁰.

¹⁰ Ch. D o n n e l l y, *Kształtując żołnierzy XXI wieku*, [w:] Przegląd NATO, Lato/Jesień 2000, s. 29.

Reasumując dochodzimy do konkluzji, że proces kształcenia i doskonalenia w wojsku jest bardzo zinstytucjonalizowany a zarazem skomplikowany i wymagający uwzględniania wielu uwarunkowań. Dlatego konstruując system doskonalenia zawodowego oficerów oraz opracowując programy kształcenia należy je tak tworzyć, aby odpowiadały wymogom współczesności a zarazem poprzez swoją elastyczność umożliwiały ich bieżącą modyfikację.